

TRETIA KONFERENCIA REDAKCIÍ FILOZOFICKÝCH ČASOPISOV

Tohto roku sa už po tretí raz konala konferencia zástupcov filozofických časopisov socialistických krajín. Prvá bola roku 1962 v Lipsku (NDR), druhá roku 1963 v Libliciach (ČSSR) a tretia 18. až 21. mája 1965 v rekreačnom prímorskom stredisku neďaleko Varny v Bulharsku.

Na tohtoročnej porade sa zúčastnili delegácie z 8 európskych socialistických krajín. V niektorých delegáciách boli zástupcovia nielen filozofických, ale aj sociologických časopisov. Prítomné boli tieto delegácie (prvý z menovaných bol vedúcim delegácie): Bulharsko — akademik Todor Pavlov, riaditeľ Filozofického inštitútu Bulharskej akadémie vied a hlavný redaktor časopisu *Filosofskia mišl*, prof. Azarian Polikarov, prof. Živko Ošavkov, doc. Todor Vylov, doc. Girgin Girginov, doc. Geno Conkov; Československo — prof. Vladimír Ruml, riaditeľ Filozofického ústavu ČSAV, CSc. Július Strinka (*Otázky marxistickej filozofie*), dr. CSc. Karel Pomajzl (*Sociologický časopis*); Juhoslávia — prof. Danko Grlič (*Praxis, Záhreb*), prof. Miladin Životič (*Filosofia, Belehrad*), prof. Svetozar Stojanovič (*Filosofia*); Maďarsko — prof. József Szigeti (*Filozófiai Szemle*), asistent József Lukács, CSc. Ádám Wirth (*Társadalmi Szemle*); Nemecká demokratická republika — dr. Rolf Kirchhoff (*Deutsche Zeitschrift für Philosophie*), doc. Wolfgang Eichhorn, prof. Alfred Kosing, dr. Günter Krüber, dr. Erich Hahn; Poľsko — doc. Władysław Krajewski (*Studia filozoficzne*), doc. Zygmund Bauman (*Studia sociologiczne*), dr. Erzi Šacki; Rumunsko — CSc. Niculae Bellu (*Revista de filosofie*), CSc. Alexandru Tanase, Stelian Popescu; SSSR — akademik Mark Borisovič Mitin (*Voprosy filosofii*), člen korešpondent AN SSSR Michail Trifonovič Jovčuk (*Filosofskije nauki*). Okrem menovaných sa na porade zúčastnil aj zástupca časopisu *Otázky mieru a socializmu* E. A. Arab-Ogly a viacerí ďalší hostia z bulharských filozofických pracovísk.

Konferencia trvala štyri dni, z čoho tri dni boli venované teoretickým témam a štvrtý deň vzájomným informáciám o práci časopisov a otázkam spolupráce medzi redakciami.

Konferenciu otvoril nestor bulharskej marxistickej filozofie čestný predseda Bulharskej akadémie vied akademik Todor Pavlov. Vyzdvihol potrebu stranického prístupu k teoretickej práci, ktorý, ako povedal, sa vyznačuje tým, že sa leninská pevnosť spája s leninskou pružnosťou. Súčasne vyzval k otvorenej výmene názorov v záujme čo najlepšieho vzájomného poznania sa i v záujme čo najhlbšieho posúdenia nastolených tém a problémov.

Úvodný referát k prvej téme — *Niektoré otázky dialektiky výstavby socializmu a komunizmu* — mal hlavný redaktor časopisu *Voprosy filosofii* akademik M. B. Mitin. Hlavnú pozornosť venoval problémom dialektického vzťahu medzi objektívnymi podmienkami a subjektívnymi faktormi pri výstavbe socializmu a komunizmu. Pokúsil sa určiť akúsi základnú črtu dialektiky rozvoja socializmu a komunizmu; podľa neho touto základnou črtou je skutočnosť, že sa vždy viac upevňuje vnútorná sociálna jednota spoločnosti, že vždy viac sa uplatňuje vedomé ovládanie spoločenských procesov a javov

na úkor živelného vývoja. Ďalej sa zaoberal otázkou protirečení v socialistickej spoločnosti, otázkou možnosti prechodného prerastania neantagonistických protirečení v antagonistickej, rôznymi alternatívami formulácie podstatného protirečenia socializmu a pod. Základné myšlienky jeho referátu, hoci do neho prenikli niektoré nové hľadiská a problémy, vcelku nevybočovali z rámca tradičnej interpretácie nastolených otázok.

V diskusii k referátu M. B. Mitina prehovorili viacerí zástupcovia každej delegácie. W. E i c h h o r n poukázal na neprestávajúcu aktuálnosť Leninovej definície komunizmu „sovietska moc plus elektrifikácia“, pravda, teraz v jej novej modifikovanej podobe: socialistický poriadok plus technická revolúcia. Ďalej sa zaoberal problémom subjektívneho faktora v socialistickej spoločnosti, pričom upozornil na niektoré Marxove podnety v otázke ponímania subjektivity. K. P o m a j z l venoval svoj príspevok niektorým aktuálnym teoretickým aspektom nacionálnej otázky. Niekoľko poznámok k Mitinovej interpretácii protirečení v socialistickej spoločnosti vyslovil W. K r a j e w s k i. Obsiahlejší príspevok mal M. T. J o v č u k. Popri celom rade iných otázok sa dotkol aj odcudzenia za socializmu, pričom vyslovil určitú výčitku na adresu tých teoretikov, ktorí problém odcudzenia pokladajú za jeden z významných problémov marxistickej teórie socialistickej spoločnosti. Autor tejto zprávy vo svojom príspevku, venovanom rozboru revolučno-kritickej povahy marxizmu (na rozdiel od jeho ponímania ako určitej formy apologetiky), vyslovil okrem iného názor, že vzhľadom na to, že za socializmu sa prvý raz naskytá možnosť reálne nastoliť otázku prekonania odcudzenia, je teoretický záujem o túto problematiku nielen plne oprávnený, ale i žiadúci.

Diskusiu vhodne doplnili vystúpenia juhoslovanských filozofov D. G r l i č a a M. Ž i v o t i č a. Na rozdiel od väčšiny diskutérov postavili do popredia etické problémy socializmu, otázky ponímania socializmu ako realizácie všeludských etických humánnych hodnôt, ako spoločenstva, v ktorom majú prevládať medziľudské osobné vzťahy nad inštitucionalizovanými vzťahmi. Ciele komunizmu nemožno posunovať do ďalej budúcnosti, ale musia byť prítomné už v dnešných úsiliach a prostriedkoch, ideály humanizmu sa musia realizovať všade a každodenne. M. Ž i v o t i č vyzdvihol otázku slobody človeka a úcty k človeku. Etika socialistickeho humanizmu, obsahujúca imperatív úcty k človeku, je kultom osobnosti v novom zmysle, kultom požadujúcim rešpektovanie práv a slobody každej osobnosti.

V diskusii, uvedenej referátom M. B. Mitina, vystúpili ďalej N. B e l l u, T. V y l o v, A. W i r t h, Ž. O š a v k o v a iní.

M. B. M i t i n v záverečnom slove konštatoval, že je potešiteľné vidieť, ako vzrástla teoretická úroveň filozofického myslenia, čo nepochybne nachádza svoj výraz aj vo filozofických časopisoch. Jeho kritické výhrady voči niektorým príspevkom (zdôraznenie momentu negácie v dialektickej metóde pri skúmaní socialistickej spoločnosti označil napr. za nihilistické hľadisko, vystúpeniam juhoslovanských filozofov vyčítal črty abstraktného humanizmu a pod.) vyzneli vcelku ako jeden z diskusných hlasov neodmietajúci možnosť iného prístupu a riešenia nastolených otázok. Takýto postoj vhodne zapadol do tvorivej a demokratickej atmosféry konferencie.

Druhú tému konferencie — *Niektoré otázky marxisticko-leninskej teórie poznania (informácia, odraz, tvorba)* — uviedol akademik Todor P a v l o v. Už predtým dostali záujemcovia separát jeho obsiahlejšej štúdie na túto tému, takže v referáte sa obmedzil iba na výklad niektorých základných myšlienok. Rozvádzal v podstate tézu o teórii odrazu ako o základe marxisticko-leninskej teórie poznania, pričom aj logiku definoval ako obsahovú vedu, ako vedu o pravde. Vyslovil názor, že marxisticko-leninská filozofia sama osebe je dostatočným metodologickým základom jednotlivých vied a prišlo odsúdiť snahy o vybudovanie vedy o vede, tzv. metavedy, metajazyka a pod. Venoval pozornosť aj otázke rozdielu medzi metódou a systémom, metódam modelovania atď.

V diskusii ako prvý vystúpil A. Polikarov. Hoci výslovne nepolemizoval s T. Pavlovom, bolo zrejme, že jeho prístup k metodologickej problematike je značne odlišný. Ponechal veľku bokom otázku konečného kritéria pravdy (pričom pokladal za samozrejmé, že toto kritérium treba nachádzať v praxi) a sústredil sa na problém vzájomného porovnania dvoch, resp. viacerých empiricky ekvivalentných vedeckých koncepcií, na kritériá, ktoré by umožňovali určiť mieru adekvátnosti tej alebo onej koncepcie na základe jej vnútornej vybudovanosti a jej koherencie s celou stavbou vedy. Dôverná oboznámenosť A. Polikarova s metódami a postupmi modernej vedy vyvolala všeobecnú sympatiu. Z pozícií blízkyh A. Polikarovovi hovoril aj G. Girginov. Vyslovil myšlienku, že pre vedu môže byť len užitočné, ak sa pomáha rozvoju konkurujúcich si koncepcií. A. Kosing poukázal na to, že je úplne prirodzené, ak sa samotná veda, resp. tá alebo oná vedecká disciplína, jej systém, metódy, trendy jej vývinu atď. stávajú objektom vedeckého bádania; v tomto zmysle pokladá za plne oprávnený vznik tzv. metavedy, metajazyka a pod. S viacerými poznámkami k referátu T. Pavlova, týkajúcimi sa najmä významu znaku v procese poznania, vystúpil aj vedúci československej delegácie V. Ruml. Ďalej prehovorili J. Szigeti, E. A. Arab-Ogly, W. Krajewski, N. Bellu a iní. Mimoriadnu pozornosť na seba upútalo vystúpenie S. Stojanoviča, ktorý odmietol stotožňovanie teórie poznania s teóriou odrazu. Poukázal na nevyjasnenosť samotného pojmu odraz, ktorý, podľa neho, sa vonkoncom nehodí, ak máme na mysli napr. vzťah poznávajúceho subjektu k ideálnemu objektu. Podľa teórie odrazu sa vraj nejasné slovo „pravda“ objaňuje ešte menej jasným slovom „odraz“. Samotný poukaz na to, že poznatok je vtedy pravdivý, ak korešponduje so skutočnosťou, vede veľa nedáva, pretože je to príliš samozrejímavá a všeobecná požiadavka. S. Stojanovič sa však obmedzil iba na kritické poznámky, nenaznačil však pozitívne riešenie nadhodených problémov.

T. Pavlov v záverečnom slove označil za veľmi sympatickú otvorenosť a kritičnosť, s akou diskutéri pristupovali k jeho úvodnému referátu, a vyslovil sa takmer ku každému odlišnému názoru. Znovu vyzdvihol kritérium praxe ako rozhodujúce kritérium pravdivosti poznania. A. Polikarovovi a G. Girginovovi vyčítal, že v ich vystúpeniach bola prax len formálne deklarovaná. Znovu obhajoval svoj názor o zbytočnosti tzv. metavedy a dôvodil tým, že ilúzia o potrebe metavedy vzniká len preto, že sa nechápe, že slovo neoznačuje priamo vec, ale *pojmem* veci. Tým sa však zaoberá filozofia, a preto akákoľvek metaveda (ktorá by nakoniec stála aj nad filozofiou) je zbytočná. Špeciálne metodologické problémy si musí každá jednotlivá disciplína riešiť sama vo svojej vlastnej kompetencii. Ak to nedokáže, nemôže existovať ako samostatná veda. Teórie o metavede vedú vraj v konečnom dôsledku k likvidácii filozofie, k zrušeniu rozdielu medzi materializmom a idealizmom, k neopozitivismu. Pokiaľ ide o Stojanovičovu kritiku teórie odrazu, T. Pavlov vyslovil nádej, že bude mať príležitosť podrobnejšie si o týchto otázkach pohovoriť s juhoslovanskými filozofmi na stretnutí, ktoré pripravujú. Očakáva však, že bude mať možnosť zoznámiť sa aj s pozitívnym a systematickým riešením tých problémov, na ktoré teória odrazu podľa S. Stojanoviča nedáva odpoveď.

Hlavnou témou tretieho dňa konferencie boli otázky *metodológie a metodiky sociologického výskumu*. Úvodný referát predniesol doc. dr. Zygmunt Bauman, hlavný redaktor poľského sociologického časopisu *Studia sociologiczne*. Hovoril najšamprv o oprávnenosti sociológie ako samostatnej vedy a v tej súvislosti definoval predmet sociológie ako oblasť *správania sa ľudí*. Výrazne sa však dištancoval od akýchkoľvek špekulatívnych úvah o predmete sociológie a tvrdil, že na tieto úvahy bude čas až vtedy, keď sociológia bude mať za sebou dostatočne bohatú históriu a výrazné praktické výsledky. Poľskí sociológovia pri výbere predmetu svojich výskumov vychádzajú vraj

z čisto praktických hľadísk: za objekt hodný pozornosti sociológie pokladajú každý závažný spoločenský jav alebo problém, ktorý treba osvetliť, ktorému však z akýchkoľvek príčin nevenuje pozornosť žiadna iná spoločenská veda. V ďalšej časti referátu Bauman kriticky rozobral platnosť a účinnosť jednotlivých metód sociologického výskumu — metódy pozorovania, experimentu, interview, priamej účasti a pod. Poukázal na vážne úskalie objektívnosti výsledkov výskumu, pretože ľudia už v samotnom momente výberu prestávajú byť v plnom zmysle slova reprezentatívnym objektom, pretože tým, že si to uvedomujú, sa ich chovanie mení. Ďalej sa zaoberal otázkou spracovania nazhromaždených údajov, ťažkosťami, ktoré vznikajú v snažení kvantitatívnych spôsobom vystihnúť kvalitatívne danosti. Zdôraznil, že prvotný musí byť vždy predmet a problém výskumu — metódy a techniky sa mu musia prispôbiť, resp. pre každý prípad osobitne vypracovať. Nakoniec upozornil na nebezpečenstvo vyplývajúce z módnosti sociologických výskumov, na možnosť mnohých zbytočných samoúčelných výskumov, ktoré síce mnoho stoja, ale spoločnosti nič nedajú.

V diskusii Ž. O š a v k o v vyslovil výhrady k Baumanovej definícii predmetu sociológie: Ak aj pripustíme, že predmetom sociológie je správanie sa ľudí, o aké správanie sa predovšetkým ide? Veď správaním ľudí sa zaoberá aj etika, právo, ekonómia. S veľkým entuziazmom obhajoval sociometrické metódy, pričom sa odvolával na niektoré pozoruhodné výsledky bulharských sociológov. Pre získavanie a potom aj vyhodnocovanie sociometrických materiálov odporúchal tzv. intervalové škály, spojené s určitým systémom bodovania, a tým umožňujúce adekvátnejšie výsledky.

Aj M. T. J o v č u k polemizoval s Baumanovým určením predmetu sociológie. Podľa neho sociológia je veda o zákonitostiach vývoja spoločnosti, čím dal najavo, že sociológiu naďalej pokladá za súčasť alebo doplnok historického materializmu. Vyslovil sa tiež proti deleniu sociológie na sociológiu rodiny, mládeže a pod. V diskusii ďalej vystúpili E. H a h n, S. M i c h a j l o v, E. A. A r a b - O g l y a iní.

V závere Z. B a u m a n spresnil niektoré svoje predtým vyslovené formulácie a doložil ich radom konkrétnych ilustrácií. Znovu potvrdil svoj skeptický postoj k nie dostatočne zdôvodnenému a premyslenému používaniu kvantitatívnych metód a v tomto zmysle vyslovil aj určitú rezervovanosť k výsledkom, ktoré uvádzali niektorí diskutéri. Nie je vraj také dôležité, či všetky kvalitatívne javy vyjadříme kvantitou — dôležitejšie je, aby sa skúmali reálne problémy a aby výsledky boli vedecky a spoločensky efektívne. Baumanovo vystúpenie sa vcelku vyznačovalo triezvosťou, podmienenou pomerne bohatou skúsenosťou poľskej sociológie.

Posledný deň konferencie bol venovaný správam o činnosti časopisov a odporúčaniam na ďalšiu spoluprácu redakcií. V tejto časti znovu vystúpili aj členovia československej delegácie.

Nakoniec bol prediskutovaný text rezolúcie, obsahujúcej niektoré všeobecne prijaté a schválené závery. V rezolúcii sa kladne oceňuje kritická a priateľská atmosféra, ktorá vládla na konferencii a umožnila naozaj otvorený výmenu názorov v záujme hlbšieho vzájomného pochopenia, a tým aj upevnenia jednoty marxistických filozofov. Ďalej sa tu konštatuje, že od prvého stretnutia v Lipsku (február 1962) a druhého v Libliciaci (máj 1963) sa dosiahol výrazný pokrok v spolupráci redakcií a na stránkach časopisov sa zlepšila vzájomná informácia o filozofickej tvorbe v jednotlivých krajinách. V tejto spolupráci treba naďalej pokračovať. V rezolúcii sa znovu obnovuje návrh na vydávanie spoločných zborníkov najlepších príspevkov vo svetových jazykoch. Pretože však realizácia tohto návrhu je závislá od ochoty vydavateľstiev, návrh bol prijatý len vo forme všeobecného odporúčania sondovať možnosti na vydávanie takýchto zborníkov.

V závere rezolúcia zaznamenáva niektoré okolnosti, týkajúce sa budúcich stretnutí.

Konferencia privítala iniciatívu maďarskej delegácie, aby sa budúce stretnutie (roku 1966) uskutočnilo v Maďarsku. Podobne akceptovala tiež predbežný návrh juhoslovanskej delegácie, aby stretnutie roku 1967 bolo v Juhoslávii. Ďalej sa konštatuje, že sa treba usilovať o čo najširšiu účasť na stretnutiach: na budúce stretnutie majú byť pozvané redakcie filozofických časopisov zo všetkých (aj ázijských) socialistických krajín a z tých krajín, kde osobitné filozofické časopisy nevychádzajú, majú byť pozvaní i zástupcovia tých teoretických časopisov, ktoré uverejňujú aj filozofickú problematiku. Podobne majú byť pozvaní aj predstavitelia marxistických filozofických časopisov zo západných krajín. Pozvanie sa má rozšíriť aj na existujúce sociologické časopisy. Pre budúce stretnutie odporučila konferencia iba jednu tému — *Sociálne štruktúry a postavenie človeka v súčasnej spoločnosti*.

Stretnutie, prirodzene, zohralo veľmi pozitívnu úlohu aj svojou neoficiálnou náplňou. Umožnilo lepšie sa navzájom poznať, nadviazať osobné priateľské kontakty medzi jednotlivými účastníkmi a rozvíjať ďalšiu spoluprácu aj na základe takýchto osobných kontaktov. Ukazuje sa, že je naozaj načase vyvinúť intenzívnejšie úsilie o prekonanie vzájomnej izolovanosti, o prenikavejšiu a sústavnejšiu spoluprácu. Môže to byť len na osoh rozvoju marxistickej filozofie v každej jednotlivej krajine.

Július Strínka

SEMINÁR O FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOCH TECHNIKY

Vo Veľkých Karloviciach sa 4. až 7. mája 1965 pod záštitou Ústavu marxizmu-leninizmu konal pre vysoké školy celoštátny seminár *O filozofických problémoch techniky*. Zúčastnili sa na ňom pracovníci katedier filozofie, katedier marxizmu-leninizmu na vysokých školách a pedagogických inštitútoch, aj ďalší záujemci. Na seminári odzneli úvodné referáty a koreferáty: Kráľ — *o integrácii humanitného a prírodovedeckého myslenia*, Hermacha — *o modernom človeku a chápaní vývoja v prírodných vedách ako hlbokého humanistického procesu* a Tlustého — *o niektorých aspektoch odčudzenia*.

Kráľ v referáte konštatoval, že v súčasnosti dominujú technické a prírodné vedy, kým spoločenské vedy sú v zavesení. Podmienené je to vedeckotechnickou revolúciou a samotným stavom spoločenských vied. V technike vývoj ide od deterministických strojov k učiacim sa strojom a cestou miniaturizácie. Vznikajú možnosti experimentu tam, kde experiment donedávna nebol možný, uplatňuje sa nová delba práce. V oblasti chémie rastie snaha nahradiť ťažbu chemickou produkciou. Rastie úloha vedy. Uskutočňuje sa matematizácia vied, i spoločenských, čo často neberieme do úvahy. Na základe technizácie dochádza k zmenám v spoločenskej štruktúre, vznikajú predpoklady pre skracovanie pracovnej doby dennej i v celom živote človeka. Nová situácia v spoločnosti, podmienená technizáciou, kladie na politickú prácu zvýšené požiadavky, vyžaduje hlboké znalosti toho odboru, v ktorom sa uskutočňuje. Ďalším charakteristickým procesom vedecko-technickej revolúcie je tvorba nekonvenčných spojov a predovšetkým konštrukcia i využívanie počítačových a riadiacich strojov, ktoré sa nezastavia ani pri inteligencii ľudstva, ani pri umení. Na druhej strane v spoločenských vedách je horšia situácia; vytvorená je hlbokou neznalosťou spoločenskej skutočnosti. Mnohí pracovníci v spoločenských vedách často ešte idú cestou exploatácie citátov, prevláda u nich riešenie luxusných problémov, často aj neexistujúcich. Za takejto situácie vo filozofii prejavujú sa dve tendencie — antropologická a scientistická. Zdrojom antropologizmu je vzdalovanie